

differentiation of the concept under study, and a number of new approaches to the division of the category of "human rights" have been grounded on the basis of the following criteria:

- regarding the degree of guarantee of human rights by the society and the state: 1) human rights with a sufficient degree of guarantee by the society and the state; 2) human rights without sufficient degree of guarantee by the society and the state.

The proposed approach is considered to the division of the human rights category as a peculiar indicator of the effectiveness of the socio-legal mechanism for ensuring human rights which is not limited to legal means;

-regarding the space (reality) in which human rights can be realized: 1) human rights that can be realized in the social space that is for us the social and legal reality; 2) human rights that can be realized in cyberspace. This approach to the classification of the concept of human rights may and not so relevant for the present, but it is perspective in terms of further development of human civilization. It opens up opportunities for the long-term modeling by parliaments of states of legally meaningful behavior of both individuals who are carriers of certain opportunities and their counterparties in the person of the carriers of correspondent rights to legal duties.

Keywords: *classification of human rights category, physical human rights, personal human rights, economic human rights, political human rights, cultural rights.*

УДК: 340

Талдикін О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-65-69

РЕАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто суверенітет держави та фактори впливу на його стан в умовах глобалізації. Розглянуто формальний (відносний) суверенітет та реальний (абсолютний) суверенітет. Визначено складові реального (державного суверенітету).

Ключові слова: *влада, глобалізація, держава, інтеграція, суверенітет.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах інтеграційних процесів світової економіки, глобалізації суспільних відносин, коли під впливом формування та розвитку наддержавних суб'єктів та носіїв влади якісно змінюється роль держави як політико-територіальної організації суспільства. Політична складова процесів глобалізації знаходить свій прояв у трансформації суверенітету держави шляхом його скорочення, через розвиток нового правового простору наддержавного та міжтериторіального характеру. Виникнення та розвиток наддержавних форм влади, делегування державою власних владних повноважень новоутвореним наддержавним структурам створює необхідність чітко розмежовувати поняття: реальний (абсолютний) та формальний (відносний) суверенітет держави, а також ініціює визначення змістовної наповненості складових останнього.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичну основу статті склали положення, вироблені загальною теорією держави і права, конституційним правом, теорією міжнародного права та політологією. Сформульовані теоретичні узагальнення спиралися на наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних авторів. Вперше ґрунтовне оформлення концепції абсолютного суверенітету належить Жану Бодену, ще в далекому 1576 році, але його інтерпретація абсолютного суверенітету була спрямована на вирішення тогочасних проблем монархій Європи [1]. Державний суверенітет як спеціальну властивість держави розглядає в своїй монографії Л.Р. Наливайко [2]. Проблема державного суверенітету в умовах глобалізації приділяє увагу

Ю.С. Шемшученко [3]. Актуальні питання розвитку суверенітету держави в сучасному світі піднімає С.М. Кукушкіна [4]. Питанням реалізації державного та суверенних прав держави в умовах євроінтеграції цікавляться М. Т. Гаврильців, Г. Ю. Лук'янова [5, с. 89–98]. Проблема суверенітету з огляду на міжнародні відносини держави приділяє увагу А.А. Сергунін [6]. Нові виміри суверенітету у держав Європейського Союзу піднімає І.М. Бусигіна [7]. Питання суверенності європейських держав при поєднанні федеративних та конфедеративних підходів у розвитку ЄС розглядали А. Моравчік, К. Ніколас [8, с. 34].

Разом з тим питання визначення тенденцій трансформації державного суверенітету в умовах глобалізації, існування абсолютного та відносного суверенітету залишаються дискусійними. Враховуючи неабияку актуальність і важливість означеної проблематики, а також нагальну потребу в поглибленні знань щодо вказаної теми, **метою** даної роботи буде спроба визначення змістовної наповненості складових реального (абсолютного) суверенітету держави в сучасних умовах, з урахуванням його багатогранності та повноти.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси глобалізації пов'язані з появою перспективних форм суспільних об'єднань, які отримують новий правовий простір наддержавного характеру, що, у свою чергу, нівелює національні пріоритети, змінює класичне розуміння держави, впливає на процеси трансформації складових її форми, обумовлює виникнення принципово нових загроз державному суверенітету.

Автор у попередніх роботах вже звертав увагу на основні *фактори впливу* процесів глобалізації, на трансформацію державно-правових інститутів. Зазначимо ці фактори.

Економічний фактор – утворення та розвиток транснаціональних корпорацій, з появою яких національні держави втрачають можливості домінуючого впливу на вирішення стратегічних питань власного економічного розвитку (загроза економічній складовій суверенітету).

Зовнішньополітичний фактор – виникнення наддержавних міжнародних органів та організацій, що поступово перебирають на себе функції держави, впливають на вирішення питань внутрішньої та зовнішньої політики, визначаючи їх пріоритети (обмеження політичного суверенітету).

Інформаційний фактор – активний розвиток сучасних цифрових засобів передачі інформації, мережі Інтернет створює серйозні проблеми для інформаційної безпеки держави (втрата інформаційного суверенітету). Неспроможність держави здійснювати повноцінний контроль за інформацією, що є товаром, обумовлює розвиток принципово нових комунікативних можливостей у суб'єктів права.

Фінансовий фактор – віртуалізація фінансових відносин, поява електронних грошей та платежів, цифрових рахункових одиниць (криптовалют), сприяє формуванню умов неефективності традиційних митних, податкових, тарифних важелів державної регуляції (загроза фінансовій складовій державного суверенітету) [9, с. 138; 10, с. 140].

На думку С.В. Кортунова, вже сьогодні можна говорити про те, що є країни, які володіють реальним суверенітетом, а є країни, які володіють суверенітетом тільки де-юре. Практично всі держави, які входять в Організацію Об'єднаних Націй, мають суверенітет де-юре, який, з одного боку, традиційно має абсолютний характер, з іншого – має і відносний характер в силу прийнятих міжнародних зобов'язань. Якщо говорити про реальний суверенітет в сучасному світі, то він і зараз, і традиційно, був притаманний дуже невеликій кількості держав, які здатні забезпечити певні параметри свого розвитку, наприклад, економічного, військового або розвитку своєї політичної системи [11]. Про початок процесу відмирання суверенітету як атрибуту держави в умовах глобалізаційних процесів наголошує О. Щербініна [12, с. 2].

В неоліберальній політико-правовій думці концепція абсолютного державного суверенітету взагалі не передбачає можливості його реалізації існування внаслідок взаємозалежності (економічної, політичної соціальної та ін.) держав у сучасних цивілізаційних умовах [13].

Безумовно, що така оцінка державного суверенітету вказує на наявність певних проблем суверенності окремих держав та багатогранність державного суверенітету, але наведене вище викликає прагнення та актуалізує необхідність чіткого розмежування реального й відносного суверенітету держав. І якщо для характеристики відносного суверенітету видається недостатнім визначення «де-юре», то варто звернути увагу на Кон-

венцію Монтевідео про права та обов'язки держав від 1933 року (*Article 1*), якою лаконічно визначено державні ознаки:

- a) a permanent population (постійне населення);
- b) a defined territory (визначена територія);
- c) government (уряд);
- d) capacity to enter into relations with the other states (здатність вступати у зовнішні відносини з іншими державами) [14].

Разом з тим розуміння реального (абсолютного) суверенітету держави потребує уточнення з огляду на конкретизацію його складових. При визначенні *зовнішньополітичної* складової необхідно звернути увагу на наявність розбіжностей, які об'єктивно обумовлені проблемою зовнішньої легалізації державної влади, а також конкуренцією двох існуючих концепцій (теорій) визнання держав. За конституційною концепцією, лише факт визнання породжує міжнародну правосуб'єктність держави, трансформує фактичний стан утворення нової держави у юридичний. Відповідно до декларативної концепції, держава набуває міжнародної правосуб'єктності в силу самого факту свого утворення, в силу власного суверенітету незалежно від того, чи визнають її інші держави. Визнання лише констатує факт виникнення держави, має декларативний характер і спрямоване на встановлення стабільних постійних відносин між суб'єктами міжнародного права [15, с. 239].

Зовнішньополітична складова реального (абсолютного) суверенітету держави передбачає проведення незалежного зовнішньополітичного курсу, який ґрунтується на забезпеченні власної міжнародної правосуб'єктності з урахуванням принципу *узгодженого суверенітету* на основі норм міжнародного права.

Внутрішньополітична складова реального (абсолютного) суверенітету держави – це *протосуверенітет*, як первісна стадія державного суверенітету, що має лише внутрішню наповненість, але таку, яка вже є сформованою та відзначається самобутністю, самодостатністю її внутрішньої політики. В ній не має місця політичному, економічному або військовому втручання з боку інших держав, а також суб'єктів наддержавної влади.

Легітимна складова реального (абсолютного) суверенітету держави передбачає наявність, насамперед, *народного суверенітету*, який визначається:

- схваленням домінуючою частиною населення зовнішньополітичного та внутрішньополітичного курсу держави;
- органічним поєднанням парламентаризму, форм безпосередньої (прямої) демократії з ефективною моделлю місцевого самоврядування;
- існуванням такого рівня розвитку соціального захисту населення, який би реально забезпечував його від соціальних ризиків.

Легальна складова реального (абсолютного) суверенітету держави обумовлена існуванням концептуально оформленої правової системи держави, розбудови на її основі ефективної системи законодавства, незалежної та функціональної правотворчої, правоінтерпретаційної та правозастосовної діяльності державних органів, які діють відповідно до принципів верховенства права та законності.

Територіальна складова реального (абсолютного) суверенітету держави містить:

- можливість реалізації принципу неподільності влади над територією в межах її загальновизнаних державних кордонів;
- монополію державної влади, у тому числі й у можливості застосування легального державного примусу;
- відсутність внутрішніх територіальних конфліктів, або наявність у складі квазідержавних утворень.

Ресурсна складова реального (абсолютного) суверенітету держави являє собою можливість від імені народу вільно розпоряджатись власними природними ресурсами, а також спроможність забезпечувати їх постачання для реалізації потреб суспільства у повному обсязі.

Фінансово-економічна складова реального (абсолютного) суверенітету держави передбачає функціонування економічної, банківської, митної та податкової систем, які не потребують додаткового фінансування суб'єктами наддержавної влади, міжнародними фінансовими організаціями та установами, а також іншими державами, відсутність зовнішньої заборгованості, контрольованість іноземних інвестицій в економіку, за умов збереження повної власної платоспроможності.

Інформаційна складова реального (абсолютного) суверенітету держави передба-

чає проведення незалежної інформаційної політики, контроль за інформаційними мережевими потоками, за умов забезпечення свободи слова, права на приватність та права населення на отримання достовірної інформації.

Висновки. Таким чином, інтеграційні процеси глобалізації в сучасному світі виступають каталізатором утворення принципово нових форм організації економічного, політичного і культурного життя. Така інтеграція створює умови для виникнення та розвитку різного роду наддержавних утворень економічного, політичного, інформаційного та фінансового характеру, що, у свою чергу, впливає на трансформацію суверенітету держави, скорочення його складових шляхом делегування державою власних владних повноважень новоутвореним наддержавним структурам. Наявність певних проблем суверенності в окремих держав та багатогранність державного суверенітету актуалізує необхідність чіткого розмежування реального та відносного суверенітету. Розуміння реального (абсолютного) суверенітету держави потребує уточнення з огляду на конкретизацію його складових: зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, легітимної, легальної, територіальної, ресурсної, фінансово-економічної та інформаційної.

Бібліографічні посилання

1. Bodin, Jean. Les six livres de la République à Lyon: de l'impr. de Jean de Tournes, 1579. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k536293.image.f4.pagination> (Last accessed: 26.11.2018).
2. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків, 2009. 600 с.
3. Шемшученко Ю. С. Проблема державного суверенітету як предмет наукових досліджень. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 6. С. 3-16.
4. Кукушкина С. Н. Государственный суверенитет в современном мире. Актуальные проблемы. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennyu-suverenitet-v-sovremennom-mire-aktualnye-problemy> (дата обращения: 26.11.2018)
5. Гаврильців М.Т., Лук'янова Г.Ю. Реалізація державного суверенітету та суверенності держави в умовах Євроінтеграції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 89-98.
6. Сергунин А.А. Суверенитет: современные дискуссии в теории международных отношений. *Научные ведомости. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика*. 2010. 319 (90). Вып. 16. С. 231-236.
7. Бусыгина И.М. Европейский союз: новые измерения концепции суверенитета. URL: <https://lawjournal.hse.ru/data/2017/03/28/1169687943/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата обращения: 26.11.2018)
8. Moravcsik A., Nicolaidis K. Federal Ideals and Constitutional Realities. *Journal of Common Market Studies*, 36, September 1998. P. 34.
9. Талдикін О. В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 136-149.
10. Талдикін О. В. Криптовалюта: перспективи легалізації. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний досвід та міжнародний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 17 листопада 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 140-144.
11. Кортунов С.В. Концептуальные основы национальной и международной безопасности: учебно-метод. пособие. 2007. 308 с. URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/6cy73o7p65/direct/8221987>. (Дата обращения: 18.11.2018).
12. Щербініна О. О. Взаємозв'язок суверенітету і якісних параметрів державності в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2011. 16 с.
13. Nye J.S., Keohane R.O. The Role of Transnational Forces. *Transnational Relations and World Politics // International Politics. Anarchy, Force, Imperialism*. Ed. by R.J. Art and R. Jervis. Boston, 1973. P. 506-507.
14. Montevideo Convention on Rights and Duties of States December 26, 1933. URL: <https://www.britannica.com/event/Montevideo-Convention>. (Date of access: 18.11.2018).
15. Литвиненко І.Л. Визнання держав у міжнародному праві. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2 (13-14). С. 238-243. URL: www.univer.km.ua. (Дата звернення: 18.11.2018.)

Надійшла до редакції 26.11.2018

SUMMARY

Taldykin O.V. Real sovereignty of the state in the conditions of globalization. The article deals with the sovereignty of the state and the factors influencing its state in the conditions of globalization. Considered the formal (relative) sovereignty and real (absolute) sovereignty. The components of real (state sovereignty) are determined.

At the same time, the understanding of the real (absolute) state sovereignty needs to be clarified in view of the specification of its constituents.

In determining the foreign policy component, it is necessary to draw attention to the discrepancies that are objectively due to the problem of external legalization of state power, as well as the competition between the two existing concepts (theories) of recognition of states. According to the constitutional concept: only the fact of recognition generates the international legal personality of the state, transforms the actual state of the formation of a new state in the legal. In accordance with the declarative concept, the state acquires international legal personality by virtue of the very fact of its formation, by virtue of its own sovereignty, regardless of whether its other states are recognized. Recognition only states the fact of the emergence of the state, is declarative and aimed at establishing stable permanent relations between subjects of international law.

The foreign political component of the real (absolute) sovereignty of the state implies an independent foreign policy course based on ensuring its own international legal personality, taking into account the principle of an agreed sovereignty based on the norms of international law.

The internal political component of the real (absolute) sovereignty of the state is protosovereignty, as the primitive stage of state sovereignty, which has only internal fidelity, but which already has been formed and is characterized by identity, self-sufficiency of its internal politics. It does not have the place for political economic or military intervention by other states and subjects of superstate power.

The legitimate component of the real (absolute) sovereignty of the state implies the existence of, first of all, national sovereignty, which is defined:

- approval by the dominant part of the population of the foreign policy and internal political course of the state;
- an organic combination of parliamentarism, forms of direct (direct) democracy with an effective model of local self-government;
- the existence of such a level of development of social protection of the population that would really ensure it from social risks.

The legal component of the real (absolute) sovereignty of the state is due to the existence of a conceptually drawn up legal system of the state, the development of an effective system of legislation, independent and functional law-making, law-interpreting and enforcement activities of state bodies operating on the basis of the principles of the rule of law and legality.

The territorial component of the real (absolute) sovereignty of the state contains:

- the possibility of implementing the principle of the indivisibility of power over the territory within its generally recognized state borders;
- a monopoly of state power, including in the possibility of using legal state coercion;
- the absence of internal territorial conflicts, or the presence of quasi-state entities, etc.

The resource component of the real (absolute) sovereignty of the state is the opportunity to freely dispose of its own natural resources, as well as the ability to provide their supplies to meet the needs of society in full.

The financial and economic component of the real (absolute) sovereignty of the state involves the functioning of economic, banking, customs and tax systems that do not require additional funding by entities of supranational power, international financial organizations and institutions, as well as other states, the absence of external debt, controllability of foreign investment in the economy, with the preservation of its full solvency.

The information component of real (absolute) state sovereignty involves conducting an independent information policy, controlling the information network flows, ensuring freedom of speech and the right of the population to receive reliable information.

Thus, the integrative processes of globalization in the modern world serve as a catalyst for the formation of fundamentally new forms of organization of economic, political and cultural life. Such integration creates conditions for the emergence and development of various types of supra-state entities, economic and political informational and financial, which in turn affects the transformation of state sovereignty and the reduction of its constituents through the delegation of state powers to newly formed supranational structures. The presence of certain sovereignty problems in individual states, and the multifaceted nature of state sovereignty, highlights the need for a clear distinction between real and relative sovereignty. Understanding the real (absolute) sovereignty of the state requires clarification in view of the specification of its components: foreign policy, internal political, legitimate, legal, territorial, resource, financial, economic and informational.

Keywords: *power, globalization, state, integration, sovereignty.*